2.4 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Критерії прямої дії норм Угоди про асоціацію (рішення Верховного Суду від 04.07.2019 у справі № 910/4947/18 (ТОВ «КАНЖУТ»)). Застосування норм права ЄС у правопорядку України (постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.08.2022 у справі № 910/9627/20)

Юридична природа Угоди про асоціацію Україна–ЄС

- Угода про асоціацію між Україною та ЄС є міжнародним договором комплексного характеру, що поєднує:
    - політичну асоціацію,
    - економічну інтеграцію,
    - механізми поступової правової адаптації України до acquis ЄС.
- Укладена між:
    - Україною,
    - Європейським Союзом,
    - Європейським співтовариством з атомної енергії (Євратом),
    - державами-членами ЄС.
- Угода є так званою **«змішаною угодою»**, оскільки сторонами виступають і ЄС, і держави-члени (це пов'язано з розподілом компетенції в межах ЄС).

Основні цілі Угоди (ключові блоки змісту)

Угода закріплює:

- загальну мету поглиблення політичних відносин та економічної інтеграції;
- принципову орієнтацію України на європейські цінності, верховенство права, права людини;
- механізми співробітництва в різних сферах (торгівля, конкуренція, енергетика, транспорт, юстиція, державні закупівлі тощо);
- створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ / DCFTA).

Інституційний механізм реалізації Угоди

Для виконання Угоди створено органи:

- Рада асоціації (Association Council) — ключовий політичний орган;
- Комітет асоціації (Association Committee) — виконавчий/координаційний рівень;
- Підкомітети за напрямами;
- Парламентський комітет асоціації;
- Платформа громадянського суспільства.

Ці органи забезпечують:

- моніторинг виконання,
- вироблення рішень/рекомендацій,
- адаптацію законодавства,
- політичний контроль.

Місце Угоди в правовій системі України

- Угода є ратифікованим міжнародним договором України.

- Відповідно до ст. 9 Конституції України:

    - міжнародні договори, ратифіковані ВРУ, є частиною національного законодавства.

- Тому Угода:
    - може застосовуватися судами,
    - може використовуватися як аргумент у спорах,
    - може бути підставою для висновків про обов'язки держави.

Але важливо:

- сам факт чинності Угоди не означає, що будь-яке її положення автоматично створює прямі права/обов'язки для приватних осіб.

Пряма дія норм Угоди про асоціацію: зміст поняття

Пряма дія = можливість застосування судом положення Угоди як правової норми:

- без прийняття спеціального закону,

- без додаткових актів імплементації,
- з можливістю посилання на таку норму як на юридичну підставу рішення суду.

Не кожна норма Угоди має пряму дію, бо багато норм є:

- рамковими (цільовими),
- програмними,
- такими, що передбачають «співробітництво» або «наближення законодавства»,
- такими, що потребують конкретизації.

Критерії прямої дії норм Угоди (ВС, справа № 910/4947/18, ТОВ «КАНЖУТ», 04.07.2019)

У постанові Верховного Суду (04.07.2019, № 910/4947/18) сформовано критерії, за яких положення Угоди можуть застосовуватись безпосередньо.

Норма Угоди має пряму дію, якщо вона:

- **чітка** (не допускає множинного тлумачення);
- **точна** (містить конкретне правило поведінки);
- **безумовна** (не залежить від майбутніх рішень органів держави або ЄС);
- **самодостатня** (може бути застосована без додаткового регулювання);
- не потребує ухвалення додаткових імплементаційних актів.

Норма Угоди НЕ має прямої дії, якщо вона:

- встановлює загальну мету («Сторони сприяють…», «Сторони прагнуть…»);
- містить політичні декларації;
- передбачає обов'язок «наближати законодавство»;
- вимагає ухвалення спеціальних механізмів виконання.

Ця постанова Верховного Суду важлива тим, що:

- підтверджує можливість застосування Угоди судами України;
- закріплює тест: чи є норма придатною до прямого застосування;
- проводить розмежування між:
    - нормами, які створюють юридично визначене правило,
    - та нормами, які мають політико-інтеграційний характер.

Цей підхід близький до логіки Суду ЄС щодо прямої дії норм міжнародних договорів ЄС: норма має бути ясною, точною і безумовною.

Угода як інструмент «європеїзації» законодавства України

Угода передбачає, що Україна бере на себе зобов'язання:

- адаптувати законодавство,
- впроваджувати європейські стандарти,
- забезпечувати виконання реформ у сферах, визначених додатками до Угоди.

Тобто Угода є джерелом:

- міжнародно-правових зобов'язань,
- дорожньої карти реформ,
- критеріїв оцінки виконання зобов'язань України.

Застосування норм права ЄС в Україні (ВП ВС, справа № 910/9627/20, 03.08.2022)

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03.08.2022 (№ 910/9627/20) сформувала важливий підхід:

Україна не є членом ЄС → право ЄС не є автоматично частиною її правопорядку

- Норми права ЄС не мають прямої обов'язкової сили в Україні так, як у державах-членах.

Але право ЄС може застосовуватися як орієнтир

Право ЄС може використовуватися судами України як:

- джерело тлумачення,
- аргумент для правового аналізу,
- стандарт для оцінки відповідності українського законодавства міжнародним зобов'язанням,
- орієнтир для формування правових висновків, якщо українське законодавство прямо передбачає адаптацію.

3) Суд може використовувати практику Суду ЄС як переконливий аргумент

Особливо коли:

- відповідна сфера регулювання є предметом зобов'язань України за Угодою,
- норми українського права імплементують європейські стандарти.

Взаємозв'язок між Угодою про асоціацію і правом ЄС у судовій практиці

У судовій практиці України можливі 3 режими застосування:

А) Пряма дія норм Угоди

Суд застосовує положення Угоди безпосередньо, якщо воно відповідає критеріям прямої дії.

Б) Угода як основа для тлумачення норм національного права

Якщо норма Угоди не є самодостатньою, суд може:

- тлумачити українське право відповідно до Угоди,
- обґрунтовувати рішення з посиланням на міжнародні зобов'язання.

В) Право ЄС як допоміжне джерело аргументації

Право ЄС (регламенти, директиви, практика Суду ЄС) використовується як:

- стандарт,
- орієнтир,
- аргумент, але не як пряме джерело обов'язкових норм.

Ключові тестові висновки, які мають бути засвоєні:

- Угода про асоціацію є частиною законодавства України як міжнародний договір.
- Не всі положення Угоди мають пряму дію.
- Критерії прямої дії: чіткість, точність, безумовність, самодостатність.
- Право ЄС в Україні не діє як «внутрішнє право», але може застосовуватися як джерело тлумачення та аргументації.
- Практика Суду ЄС може бути переконливим аргументом для українських судів.